

*Znanstveni posvet ob 50. obletnici
podpisa Osimskih sporazumov –
Slovenska zahodna meja skozi stoletja,
Trst, 3. oktober 2025*

10. novembra 1975 so bili v italijanskem mestecu Osimo pri Anconi podpisani t. i. Osimski sporazumi. Ti so mednarodnopravno dokončno začrtali državno mejo med Italijo in tedanjo Socialistično federativno republiko Jugoslavijo oz. današnjo Republiko Slovenijo. Kako pomembni so ti meddržavni sporazumi, priča dejstvo, da so bila nerešena mejna vprašanja med Italijo in tedanjo SFRJ pred tem na dnevnem redu Varnostnega sveta Združenih narodov. Za zvezo NATO je območje ob meji predstavljalo potencialno žarišče medblokovega konflikta med Vzhodom in Zahodom. Sklenitev mednarodnega sporazuma je zato bila v interesu obeh držav. V Osimu sta Italija in Jugoslavija trideset let po drugi svetovni vojni vendarle začrtali državne meje, kakor je tedaj terjal mednarodni položaj v duhu Helsinške sklepne listine o varnosti in sodelovanju v Evropi, ki je bila sprejeta 1. avgusta istega leta.

Letos torej mineva petdeset let od podpisa sporazumov v Osimu, s katerimi se je Rim odpovedal t. i. Coni B južno od Trsta, s tem pa tudi zadnjemu delu Istre, ki še ni pripadal Jugoslaviji. Dejansko so Osimski sporazumi zgolj mednarodnopravno potrdili stanje na terenu, kot se je vzpostavilo v letih po drugi svetovni vojni, natančneje z Londonskim memorandumom leta 1954.

V soorganizaciji Študijskega centra za narodno spravo (SCNR) in Društva slovenskih izobražencev (DSI) je v petek, 3. oktobra 2025, v Peterlinovi dvorani DSI v Trstu potekal znanstveni posvet, posvečen petdeseti obletnici podpisa Osimskih sporazumov. Ker so Osimski sporazumi začrtali mejo med državama, je bil posvet posvečen razvoju in različnim razumevanjem slovensko-italijanske meje od 16. stoletja do časa druge svetovne vojne. Pri tem v ospredju niso bili zgolj politični vidiki, temveč meja in obmejnost v širšem kontekstu, zlasti različna razumevanja slovensko-italijanskega ob-

mejnega prostora ter njihov zgodovinski razvoj. Znanstveni posvet sta s pozdravnima nagovoroma odprla predsednik DSI Martin Breclj in direktor SCNR Tomaž Ivešič, udeležence pa sta pozdravila tudi generalni konzul Republike Slovenije v Trstu Gregor Šuc in senatorka Tatjana Rojc.

V prvem referatu se je prof. dr. Igor Jelen, profesor politične in ekonomske geografije na Univerzi v Trstu, naprej zaustavil pri geopolitičnih vzrokih, ki so vplivali na spremembe zahodne meje skozi čas. Predstavil je, kako so bila slovenska območja na Videmskem v teku stoletij pod vplivom neslovensko govorečih mest (Trbiž, Čenta, Čedad, Krmin), ki so določala pravila igre o narodni identiteti. Z evropskim povezovanjem nastaja v obmejnem prostoru čezmejna kultura, pri kateri so t. i. zamejci v prednosti zaradi poznavanja obeh kultur. Čezmejnost, kakršni smo letos priča z izborom obeh Goric za evropsko prestolnico kulture, bi morala temeljiti na odpravi konkretnih ovir (nadzor na meji, zastoji na avtocestah), ki jo omejujejo. Dr. Vanja Kočevar z Zgodovinskega inštituta Milka Kosa je v referatu *Meja med Habsburžani in Benečani ter Slovensko deželo in Italijo* predstavil vzpostavljanje meje med habsburško monarhijo in Beneško republiko v 16. in 17. stoletju ter pojmovanje etnične meje med »Slovensko deželo« in Italijo. S pomočjo različnih zapisov iz tega obdobja je predstavil, kako so sodobniki tega časa razumeli obe entiteti ter razmejitve med njima. Prof. Jure Banchig, izvrsten poznavalec zgodovine Beneške Slovenije, je v svojem referatu pojasnil, da je jezikovna meja med Furlani in Slovenci vedno sovpadala z ravnino in vznožji Julijskih Predalp. Po prihodu italijanskih oblasti v Benečijo po letu 1866 pa se je prisilna asimilacija okrepila, tudi s prepovedjo slovenščine v šolah in cerkvah med fašizmom. Po drugi svetovni vojni se zatiranje in šikaniranje Slovencev v Beneški Sloveniji ni prenehalo, zato so posledice vidne še danes: gospodarska in družbena zaostalost, izseljevanje in zanikanje pripadnosti slovenskemu narodu.

Drugi panel je obravnaval različne tematike, vezane na slovensko-italijansko mejo v 19. in 20. stoletju. O tem, kako je Italija, upravno centralizirana država, dojemala priključitev ozemlja na svoji vzhodni meji, ki je imelo drugačno administrativno tradicijo, je spregovoril goriški šolnik in zgodovinar prof. Peter Černic. Poudaril je, da je na Goriškem pred priključitvijo Italiji, torej v času italijanske okupacije po prvi svetovni vojni, že obstajala deželna avtonomija, po priključitvi pa so se v Rimu pogajali za njeno ohranitev. Takrat je nastalo jedro avtonomističnih konceptov, ki so jih leta 1947 z določanjem statuta Furlanije - Julijske krajine vnesli v italijansko ustavo. Mag. Grega Žorž, predsednik Zgodovinskega društva Rapalska meja, je v svojem referatu *Rapalska meja: od demarkacijske do*

mejne črte podrobno, s pomočjo zemljevidov, predstavil obdobje med letoma 1918 in 1925, ko so po koncu prve svetovne vojne potekala pogajanja in določitev nove državne meje med Kraljevino Italijo in Kraljevino SHS. Prof. Tomaž Simčič iz DSI je postregel z zgodovinskim pregledom pokristjanjevanja ljudstev v slovensko-italijanskem obmejnem prostoru, ki je »po eni strani stičišče narodov, po drugi pa versko precej enotno«. Ugotavljal je, da se zahodna slovenska meja od pokristjanjenja do danes ni bistveno spremenila. Sveta Ciril in Metod sta odločno pripomogla k temu, da ima evropsko katolištvo tudi slovansko dušo. Ob meji se jezikovno in narodno vprašanje večkrat prepleta z verskim.

Zadnji sklop posveta je obravnaval razmere v 20. stoletju. Dr. Renato Podbersič iz SCNR je v svojem referatu *Pogledi na razmejitve v okviru partizanskega gibanja* poudaril, da so vse politične opcije med Slovenci že med drugo svetovno vojno postavile zahteve po Zedinjeni Sloveniji, to je združitve celotnega ozemlja, na katerem živijo Slovenci, v eno upravno-državno enoto. Prav tako je te zahteve, ki so pomenile tudi spremembo jugoslovansko-italijanske meje, postavilo slovensko (jugoslovansko) osvobodilno gibanje in po koncu vojne na mirovnih pogajanj nove jugoslovanske oblasti. Da je jugoslovansko-italijansko (rapalsko) mejo treba spremeniti v jugoslovansko korist, so že med vojno priznavale tudi zavezniške sile, kje in kako, pa naj bi odločila mirovna pogajanja. V referatu *Pogledi na razmejitve v okviru protirevolucionarne strani* je Ivo Jevnikar podal pregled stališč o povojni ureditvi Slovenije in njenih meja, ki so se med drugo svetovno vojno pojavila v vodilnih krogih tradicionalnih strank v okupirani Sloveniji, povezanih naprej v Slovensko zavezo in pozneje v Narodni odbor za Slovenijo. V tujini so te stranke predstavljali njihovi zastopniki v emigrantski vladi. Ti so že 1. maja 1941 sestavili spomenico o mejnih vprašanjih v angleškem jeziku z zemljevidom, ki kaže dokaj povečano Slovenijo. Podobno velja za »Londonske točke«, ki sta jih septembra 1941 oblikovala Marko Natlačen in Albert Kramer. Disidenti Slovenske ljudske stranke, nekdanji pripadniki Akademskega kluba Straža, so si postavljali še korenitejše cilje. Junija 1943 so na primer zahtevali »Veliko Slovenijo« od Tilmenta do Rabe, vključno z Gradiščansko, ki naj kot zvezna država pride v obnovljeno demokratično urejeno državno zvezo Jugoslavijo. Tudi oboroženi del protirevolucionarnega tabora, ki je povezan s tradicionalnimi strankami, je – zlasti na Primorskem – delal za premik meje na zahodu.

Posvet se je zaključil s prispevkom dr. Matica Batiča iz SCNR, ki je predstavil strategije legitimizacije oblasti na Primorskem v prvi polovici 20. stoletja. V tem času je namreč prišlo do temeljitih premikov na področju

razumevanja legitimnosti oblasti, pri čemer so se narodne elite na slovenski in italijanski strani posluževale različnih strategij. Italijanska stran je tako spričo vse močnejšega slovenskega položaja v urbanih središčih sčasoma čedalje bolj poudarjala zgodovinske in geografske argumente, medtem ko je slovenska stran izpostavljala predvsem narodno samoodločbo. Po prvi svetovni vojni je italijanska stran močno poudarjala tudi pomen žrtvovanja sto tisočih vojakov med prvo svetovno vojno. Sklicevanje na vojne žrtve je po drugi svetovni vojni postalo tudi pomemben del jugoslovanske strategije boja za spremembo rapalske meje.

Posvet o slovensko-italijanski meji je bil že peti jesenski simpozij, ki sta ga skupaj pripravila Društvo slovenskih izobražencev in Študijski center za narodno spravo. Z organizacijo podobnih simpozijev nameravamo nadaljevati tudi v prihodnjih letih.

Matic Batič in Renato Podbersič